



LATVIJAS
UNIVERSITĀTE
ANNO 1919

Skolotāju skatījums uz izglītības likuma grozījumiem par tikumības mācīšanas ieviešanu skolās

Pētījuma ziņojums

Latvijas Universitāte
2016

Pētījuma autori:

Ilze Mileiko,
Jekaterina Kalēja,
Katrīna Rudzīte,
Maija Krastiņa,
Elga Bulle,
Amanda Baikova,
Rihards Blaus
Sintija Jurgelāne,
Ulrika Skakovska,
Alise Krūmiņa,
Laura Krista Kulberga.

Pētījumu veikuši Latvijas Universitātes (LU) Kultūras un sociālās antropoloģijas bakalaura studiju programma, Publiskās antropoloģijas centrs un EKOSOC LV projekta pētnieki (apakšprogrammā „Sabiedrības atjaunošana, samazinot depopulācijas riskus, veicinot tautas ataudzi un saiknes ar diasporu sekmīgai Latvijas tautsaimniecības transformācijai”).

Saturs

Ievads	4
Pētījuma metodoloģija	5
Mediju telpas un politiskā konteksta analīze.....	5
Daļēji strukturētas intervijas.....	6
Datu analīze.....	6
Iespējamie ētikas riski un to novēršana.....	7
Likuma grozījumu vērtējums intervijās ar skolotājiem	7
Tikumības definīcija	9
Tikumības mācīšana.....	11
Tikumības mācīšana ģimenēs.....	12
Tikumības mācīšana skolās	14
Tikumības debates rezultāti	18
Attiecības ar kolēģiem un skolēniem	18
Zināšanu par seksualitāti apguve.....	19
Cenzūra.....	22
Secinājumi.....	25

Ievads

2015. gada pavasarī Saeimas deputāte Jūlija Stepaņenko rosināja veikt grozījumus Izglītības likumā, kas paredzētu aizliegumu skolās izmantot un izplatīt tādus mācību materiālus, kas var negatīvi ietekmēt skolēna fizisko, ētisko, estētisko un tikumisko attīstību.¹ Šāds rosinājums tika pamatots ar kāda vecāka sūdzību par vērtīborientācijas trūkumu mācību procesā pēc tam, kad Rīgas Juglas vidusskolā bioloģijas stundā kāda vidusskolas klase tika iepazīstināta ar organizācijas “Papardes Zieds” veidoto bukletu, kurā, aprakstot romantisku un seksuālu attiecību veidošanos, tiek norādīts, ka romantisku un seksuālu pievilcību cilvēks var izjust gan pret pretējā, gan sava dzimuma personu.

Saeimas Izglītības, kultūras un zinātnes komisija Izglītības likuma grozījumus (turpmāk tekstā - **tikumības grozījumus**) atbalstīja. Sākotnēji Saeimas deputāti atbalstīja likuma izmaiņas, kas paredz, ka "izglītības sistēma nodrošina izglītojamā tikumisko audzināšanu, kas atbilst Latvijas Republikas Satversmē ietvertajām un aizsargātajām vērtībām, īpaši tādām kā laulība un ģimene"². Priekšlikuma daļa, kas paredzētu skolā aizliegt "tādu mācību līdzekļu un citu materiālu izmantošanu vai izplatīšanu, kuri var negatīvi ietekmēt izglītojamā tikumisko attīstību", deputātu vairākuma atbalstu neguva³. Taču pēc 3. lasījuma 2015. gada 18. jūnijā likumprojekts tika apstiprināts un pieņemts⁴, ieviešot Izglītības likumā 10.1 pantu: Izglītība un tikumība:

(1) Izglītības sistēma nodrošina izglītojamā tikumisko audzināšanu, kas atbilst Latvijas Republikas Satversmē ietvertajām un aizsargātajām vērtībām, īpaši tādām kā laulība un ģimene.

(2) Izglītības iestāde, izņemot augstskolas, aizsargā izglītojamo no tādas informācijas un metodēm izglītības un audzināšanas procesā, kas neatbilst šā likuma mērķi ietvertajai izglītojamā tikumiskās attīstības nodrošināšanai." (likumi.lv, 2015.).

Saeimassēdē arī tika noteikts, ka līdz 2015. gada 11. decembrim jāizstrādā vadlīnijas, kas noteiks, kā tieši skolās turpmāk būs jāīsteno tikumiskā audzināšana. Decembrī medijos parādījās ziņa, ka vadlīnijas varētu ietvert deviņus tikumus: cieņu, godīgumu, taisnīgumu, atbildību, solidaritāti, iecietību, brīvību, centību un līdzcietību⁵. Pašlaik tikumības vadlīnijas jau ir tikušas izstrādātas, tomēr plašāka publika ar tām vēl netiek iepazīstināta.

Rosinājums mainīt Izglītības likumu izsauca plašu rezonansi sabiedrībā, un aktīvas diskusijas par šo jautājumu turpinās joprojām. Par tikumības grozījumu iespējamo negatīvo ietekmi uz izglītības sistēmu un dažādiem procesiem sabiedrībā publiski ir izteikusies vesela virkne izglītības un kultūras darbinieku. Daudzkārt ticis uzsvērts, ka Satversmē jau eksistē pants par tikumības aizsargāšanu, un likumā jau iepriekš ir bijis noteikts, ka izglītības iestādēs nedrīkst izmantot mācību līdzekļus un

citus materiālus, kas ir pretrunā Satversmei, likumiem un citiem normatīvajiem aktiem⁶”

Diskusija publiskajā telpā rāda, ka, lai gan pašlaik aktīvi tiek debatēts jautājums par tikumības apguvi izglītībā, tomēr joprojām netiek skaidri un viennozīmīgi definēts, kādas nozīmes tikumībai tiek piešķirtas. Publiskajā telpā var identificēt ļoti atšķirīgas pieejas, kā skolotāji un skolas direktori iesaistās diskusijā par tikumību, nereti paužot radikāli atšķirīgas pozīcijas. Šāda situācija ārkārtīgi apgrūtina skolotāju iespējas iekļaut tikumību mācību procesā.

Pretrunīgā sabiedrības attieksme pret tikumības grozījumu ieviešanu rada nepieciešamību iegūt padziļinātas zināšanas par to, kā skolotāji, kuru ikdienu tikumības grozījumi skars vispirms, saprot tikumības jēdzienu un kāda ir skolotāju attieksme pret likuma izmaiņām.

Mērķis

Pētījuma **mērķis** ir noskaidrot, kādas nozīmes skolotāji piešķir Izglītības likuma grozījumu par tikumības mācīšanu skolās ieviešanai.

Pētījuma uzdevumi:

1. Analizēt kultūrpolitisko kontekstu, pievēršoties likuma tapšanas apstākļiem un debatei publiskajā telpā.
2. Veikt daļēji strukturētas padziļinātas intervijas ar skolotājiem, kas strādā visos vidējās izglītības posmos.
3. Analizēt veiktās intervijas un izdarīt secinājumus par pašreizējo situāciju skolās, ņemot vērā likuma izmaiņu atstāto ietekmi uz mācību procesu.

Pētījuma metodoloģija

Galvenās pētījumā izmantotās metodes: mediju un politiskā konteksta analīze un daļēji strukturētu padziļinātu interviju veikšana un to satura analīze.

Mediju telpas un politiskā konteksta analīze

Jau sākot no brīža, kad pirmoreiz publiski izskanēja rosinājums ieviest tikumības grozījumus, mediju telpā aktīvi norisinās diskusijas par to nepieciešamību. Tādēļ nozīmīgi bija apskatīt, kā ar tikumību saistītā problēmsituācija tiek attēlota mediju telpā, kādus secinājumus tās analīze ļauj izdarīt par diskusijās iesaistītajām pusēm un to motivācijām noteiktu uzskatu aizstāvēšanā. Studenti sadalījās vairākās grupās un veica mediju analīzi, lai identificētu dažādos publiskajā telpā esošos viedokļus. Mediju analīzes rezultāti tika izmantoti pētījuma fokusa veidošanā, pētnieciskās problēmas formulēšanā un interviju vadlīniju izveidē.

Daļēji strukturētas intervijas

Pētījuma pamatmetode ir daļēji strukturētas padziļinātas intervijas. Daļēji strukturētas intervijas pamatā ir iepriekš sagatavotas vadlīnijas, kam intervētājs sarunas gaitā seko, tomēr šāda tipa intervijā netiek noteikta strikta jautājumu secība, kādā tiem vajadzētu tikt uzdotiem (Bernard, 2011). Intervētājs drīkst uzdot papildus jautājumus, kas neietilpst intervijas vadlīnijās, bet palīdz labāk izprast attiecīgās situācijas kontekstu un specifiku. Daļēji strukturētu interviju veikšana izvēlēta par atbilstošāko pētījuma metodi, jo ļauj iegūt padziļinātu informāciju par pētāmo jautājumu. Intervijas veica antropoloģijas bakalaura studiju programmas otrā un trešā kursa studenti studiju kursa “Praktiskā pētniecība” ietvaros. Katrs students individuāli rekrutēja informantus, kā arī veica un transkribēja intervijas.

Periodā no 01.03.2016 līdz 30.04.2016 tika veiktas 23 intervijas ar skolotājiem, kuri strādā visos vidējās izglītības posmos un māca dažādus priekšmetus. Mācību priekšmets nebija informantu atlases kritērijs. Daļa no skolotājiem bija arī klases audzinātāji. Intervijas tika veiktas visā Latvijā – skolotāji pārstāvēja gan pilsētas, gan lauku skolas. Intervijas bija 25 līdz 70 minūtes garas. Pirms intervijām pētījuma dalībnieki tika informēti par to, kā tiks izmantoti intervijās iegūtie dati. Iepriekš par to vienojoties, visas intervijas tika fiksētas audio formātā un pēcāk transkribētas.

Interviju jautājumi tika strukturēti vairākos jautājumu blokos: “informanta iepazīšana”, “tikumības konteksts/jēdziens”, “tikumība likuma grozījuma ietvaros”, “tikumība skolā”, “skolotāja darbs”, “vecāki, skolotāji un skola”. Pētījuma dalībnieki tika informēti, ka gadījumā, ja nevēlas sniegt noteiktu informāciju vai atbildēt uz kādu no jautājumiem, tad viņiem tas nav jādara.

Datu analīze

Sākotnēji dati tika kodēti kvalitatīvo datu analīzes programmā “Atlas.ti.” Interviju kodēšanu veica Jekaterina Kalēja un Ilze Mileiko. Analīzes procesā tika izveidoti 20 kodi, piemēram, “tikumības definēšana”, “tikumības mācīšana skolās”, “tikumības mācīšana ģimenē” u.c.

Pētījumā iegūtajiem datiem tika veikta satūra analīze. Datu kopas, kas tika iegūtas kodēšanas rezultātā un satur interviju citātus par noteiktām tēmām, interpretēja studenti (katrs vismaz divus kodus). Vēlāk interpretētie kodi, balstoties interpretācijas saturā, tika savstarpēji integrēti, veidojot pētījuma ziņojuma materiālu. Pētījuma ziņojumā izmantoti informantu citāti, nelabojot izteiksmes veidu un saglabājot oriģinālo valodas lietojumu.

Iespējamie ētikas riski un to novēršana

Lai visas pētījumā iesaistītās puses aizsargātu no iespējama kaitējuma nodarīšanas, pētījums tika veikts, ievērojot antropoloģijas ētikas pamatprincipus. Visi pētījuma dalībnieki tika iepazīstināti ar pētījuma mērķi un norisi. Ar informantiem tika slēgta vienošanās paranonimitātes saglabāšanu pētījuma laikā, kā arī pēc tā. Lai nodrošinātu informantu aizsardzību un samazinātu informantu personību identificēšanas riskus, pētījumā netiek izpausti skolu nosaukumi, kurās informanti strādā, kā arī netiek dotas norādes par skolu atrašanās vietu. Tekstā, citējot pētījuma dalībnieku teikto, aiz citātiem netiek norādīti informantu vārdi un uzvardi, to vietā norādīti informantu pasniegtie mācību priekšmeti un klašu grupas, kurās informanti strādā.

Pētījuma ziņojuma tekstā informantu atbildes un izteiktie viedokļi nav tikuši rediģēti vai jebkādā veidā mainīti. Pētījuma dalībnieki tika informēti par tiesībām neatbildēt uz jautājumiem gadījumā, ja to nevēlas, vai arī, ja atbildes varētu veicināt informantu identitātes atklāšanu. Ņemot vērā komplekso politisko situāciju, lai nodrošinātu informantu aizsardzību un neradītu draudus informantu turpmākajai profesionālajai darbībai, anonimitātes nodrošināšana un sensitīvas informācijas neatklāšana šī pētījuma ietvaros ir īpaši būtiska. Intervijās iegūto datu izmantošana un apstrāde notikusi tikai konkrētā pētījuma ietvaros, tādējādi mazinot datu noplūdes un neprecīzu vai neadekvātu interpretāciju riskus.

Likuma grozījumu vērtējums intervijās ar skolotājiem

Pētījuma autori vēlējās noskaidrot, kāda ir skolotāju kā izglītības jomas profesionāļu attieksme pret tikumības grozījumiem, kā arī uzzināt, vai skolotāji uzskata, ka šādi likuma grozījumi ir bijuši nepieciešami.

Lielākā daļa pētījumā intervēto skolotāju uzskata, ka tikumības grozījumi neradīs pozitīvas pārmaiņas jauniešu tikumiskās audzināšanas vai izglītības kvalitātes kontekstā. Tikumības grozījumi skolotāju vidū raisa neizpratni par to, kādu mācību metodiku un materiālus turpmāk būs atļauts lietot, kā arī grozījumi tiek uzlūkoti kā iespēja apšaubīt skolotāju kompetenci un brīvību patstāvīgi veidot mācību procesu:

Noteikti šim visam cirkam neredzu nekādu pienesumu vai labumu uz kopējā valstiskā fona vai kādu nepieciešamu attīstības virzienu izglītības sistēmā...Drīzāk tas ir radījis vēl lielāku haosu un neizpratni skolotājos, kā arī

paši vecāki īsti nesaprot, kāpēc šāda debate radusies, un sāk apšaubīt skolās notiekošo, skolotāju motīvus un kompetenci...[Vēstures skolotāja vidusskolā]

Izmaiņas Izglītības likumā un debates ap tām skolotājiem rada sajūtu, ka skolotāju profesionalitāte netiek novērtēta. Pirmkārt, apstiprinot tikumības grozījumus, netika ņemts vērā izglītības un kultūras darbinieku plaši pārstāvētais viedoklis, ka tikumības grozījumi Latvijas izglītības sistēmā nav nepieciešami. Otrkārt, tikumiskās audzināšanas uzspiešana skolām liecina, ka tiek apšaubīta skolotāju līdzšinējā darbība, kas veikta skolēnu izglītošanā un audzināšanā – šāda likumdevēja rīcība aktualizē jautājumu, vai patiešām agrāk skolās tikumības normas tikušas pārkāptas:

Nevienā brīdī izglītībā neviens nav atcēlis tikumisku audzināšanu (...). Parādīsiet tādu skolu vai tādu skolotāju, kurš īpaši teiktu: “dari ne tā, kā sabiedrība daudz maz pieņemts! (...) Tāpēc tā mākslīgi pieņemt ar likumu, kas arī, manuprāt, skolotāju masai ir arī aizskaroši. Ko tad mēs visu mūžu darām? Mēs visu mūžu audzinām gan ar vielas... Mācību vielas palīdzību, gan ar šīm cilvēciskajām situācijām, ar kurām mēs saskaramies. [Latviešu valodas un literatūras skolotāja vidusskolai un klases audzinātāja 9.klasei]

Tikumības grozījumi skolotājiem liek apšaubīt valsts politisko nostāju un valsts pārvaldes procesus norādot, ka pašlaik izglītības politika veidota, nerespektējot skolotāju vajadzības. Vairāki informanti atzīmē, ka jau ilgu laiku uz skolotāju prasību palielināt atalgojumu tiek atbildēts, ka valstij nav līdzekļu šāda priekšlikuma realizēšanai, tajā pašā laikā tikumības grozījumu ieviešanas rezultātā tiks tērēti valsts it kā ļoti ierobežotie līdzekļi:

Jā, te gan mēs varam teikt, ka šis likums ir kaitniecība valstiskā līmenī. Jo tiek izstrādātas vadlīnijas, un, kā mēs zinām, tad vadlīnijas ministrija nevar izstrādāt par esošo finansējumu. Katrai vadlīniju izstrādāšanai ir nepieciešams papildu finansējums. Tātad viena frāze rada papildu zaudējumus valsts budžetam. Šo naudu varēja arī lietderīgāk iztērēt, piemēram, nopērkot kādai skolai jaunus datorus. Un tas būtu jēdzīgāk.[Vēstures skolotājs vidusskolai]

Informanti kā politiķu galveno motivāciju tikumības grozījumu ieviešanā min nevis sabiedrības veiksmīgu attīstību, bet gan politiķu vēlmi izpatikt konkrētai vēlētāju grupai:

Es domāju, ka tā ir atsevišķu politiķu vēlme izpatikt kādai vēlētāju daļai, izejot ar šo te tikumības karogu. [Vēstures skolotājs vidusskolai]

Tikai vienā no 23 intervijām tika pausts atbalsts tikumības grozījumu ieviešanai. Tas liecina, ka skolotāju vidū šai iniciatīvai nav daudz atbastītāju. Vairumā

gadījumu izmaiņas likumdošanā netiek uzskatītas par labāko veidu, kā panākt izmaiņas sabiedrībā. Galvenokārt, tāpēc ka tikumības grozījumi tika ieviesti pirms skaidru vadlīniju izstrādāšanas, kurām varētu sekot, organizējot mācību un audzināšanas darbu. Skolotāji uzskata, ka tādējādi tikumības grozījumi kļūs par kārtējo gadījumu Latvijas likumdošanā, kad likums teorētiski pastāv, bet faktiski nedarbojas, jo nav iespējams realizēt efektīvu tā darbības kontroli.

Būtisks pretarguments tikumības grozījumu ieviešanai ir uzskats, ka skolotāji ir savas jomas profesionāļi, kamēr vairumam politiķu nav padziļinātu zināšanu par pedagoģijas procesiem, un tāpēc viņu ieteikumi par mācību un audzināšanas procesa organizēšanu nebalstās profesionālās kompetencēs, bet gan vēlmē realizēt savus politiskos mērķus. Skolotāji uzskata, ka skolēnu tikumiskā audzināšana būtu jāuztic skolotājam kā jomas profesionālim, kurš ir spējīgs adekvāti izvērtēt mācību materiālus un metodes, kā arī reaģēt ikdienas situācijās, kas veidojas skolā un aktualizē jautājumus par dažādiem morālas un ētiskas dabas jautājumiem.

Tikumības definīcija

Tikumība intervijās tiek skaidrota dažādos veidos. Visai bieži informanti to vērtē un saista ar publisko debati par tikumības grozījumiem un sabiedrības priekšstatiem par tiem. Informanti atzīst, ka pašlaik vienotu tikumības definīciju rast ir grūti. Kāda skolotāja, skaidrojot tikumības definēšanas problēmas likuma ietvaros, atsauca uz filozofi Skaidrīti Lasmani:

Ir trīs dažādi termini, (..) proti, ētika, kas ir vairāk tāds tā kā ar filozofisku skatu definējams jēdziens, tad ir morāle, kas, lūk, ir šīs sabiedrības pieprasījums un tā tālāk, par kuru vajadzētu rakstīt un runāt likumos, (..) un attiecīgi tikumība ir absolūti privāts katras personas un personības jautājumu loks, un to konceptuāli nav iespējams iekļaut likumos, jo nevar definēt likumu par katru... Tas nozīmē, ka vajag tik likumu, cik cilvēku valstī. Tā ir privātā zona, mana personiskā, privātā attieksme pret to, kā es spēju/nespēju, gribu/negribu, varu/nevaru reaģēt uz morāles, šīm te sabiedrības pieprasījuma, normām. [Latviešu valodas un literatūras skolotāja sākumskolā, pamatskolā un vodusskolā, klases audzinātāja 12. klasei]

Visbiežāk intervijās tikumība tiek interpretēta kā cilvēka īpašību un darbību kopums, kas atbilst sabiedrības normām, taču konkrētāki tikumības skaidrojumi katram ir savi. Kā īpaši būtiska tikumības kontekstā tiek izcelta personas spēja saprasties un pieņemt ne tikai savas, bet arī citu cilvēku vērtības, tātad cieņa pret dažādību. Šādus, diezgan vispārīgus skaidrojumus izvēlas liela daļa informantu. Tikai daži mēģina skaidrot arī to, kādas, viņuprāt, ir šīs sabiedrībā pieņemtās normas vai personai piemītošās īpašības:

Un lai runātu, kas ir tās ētiskās vērtības - izpalīdzība, labestība, sadarbība, sapratne utt. Tā būtu tā tikumība, bet saskaņā ar sevi un sabiedrību. [Latviešu valodas un literatūras skolotāja, audzinātāja 7. klasei]

Citi savukārt tikumību definē kā cilvēciskumu savstarpējā komunikācijā, tātad tikumība tiek skatīta kā noteikts cilvēku attiecību veids. Tāpat tiek norādīts, ka, lai kādas būtu indivīda vērtības, tām jābūt saskaņā ar sabiedrības normām, lai cilvēku varētu raksturot kā tikumīgu. Tomēr, ņemot vērā, ka sabiedrība un līdz ar to arī tās normas laika gaitā mainās, tikumību definēt ir ārkārtīgi problemātiski. Uzskats, ka tikumība ir personiski definējams jēdziens, savukārt ietver pārlicību, ka katrs pats ir atbildīgs par savām vērtībām un izvēli rīkoties vai nerīkoties atbilstoši sabiedrības normām. Turklāt liela daļa intervēto skolotāju skaidro, ka nav iespējams izprast un ievērot tikumību nezinot, kas ir netikumība; tie ir neatdalāmi jēdzieni, kuru izpratne ir savstarpēji cieši saistīta. Tāpat bieži tiek minēts, ka tikumība ir spēja atšķirt labo no sliktā, bet, lai to būtu iespējams izdarīt, ir jābūt skaidrai izpratnei par to, kas tieši ar šiem jēdzieniem (labais, sliktais) tiek saprasts. Līdz ar to liela daļa informantu piekrīt, ka tikumība ir saskaņa vai līdzsvars starp dažādiem pretstatiem. Tā kā izpratne par labo un slikto, atļauto un neatļautomēdz krasi atšķirties, cilvēkam jāspēj akceptēt, ka sabiedrībā līdzās pastāv atšķirīgi viedokļi un vērtību izpratnes.

Tikumība sevī ietver zināšanas un izpratni par atšķirīgām vērtību sistēmām, kas rezultātā ļauj pieņemt lēmumus un rīkoties, ne tikai balstoties savos personiskajos uzskatos un pārlicībās, bet arī ar cieņu attiecoties pret citu sabiedrības locekļu vai grupu vērtībām un uzskatiem. Interesanti, ka vairāku informantu skatījumā tikumība tiek prenostatīta materiālajām vērtībām. Tātad tikumība ir kaut kas garīgs. Tiek veidota vērtību hierarhija, kurā materiālās vērtības tiek uzlūktas kā mazāk nozīmīgas.

Citi skolotāji - tikumību saista ar seksualitāti, dzimumaudzināšanu un “netradicionālām” ģimenes formām, kas tiek saistītas ar tikumību vai tās apdraudējumu. Seksualitātei izglītības likumā tikumības grozījumu kontekstā piešķirta īpašavērtība. Likumā teikts, ka tikumiskajai audzināšanai jātiek īstenotai, balstoties Latvijas Satversmē ietvertajās un aizsargātajās vērtībās, jo īpaši tādās kā laulība un ģimene (Izglītības likums, 2015.). Laulības, kas Satversmē definēta kā savienība starp vīrieti un sievieti, ietveršana un īpaša izcelšana Izglītības likumā norāda, ka izglītības procesam jābūt virzītam tā, lai izglītojamā izpratne par seksualitāti, precīzāk, par to, kādas seksualitātes izpausmes ir uzskatāmas par veselīgām un sabiedrībā tiek akceptētas kā pieņemamas un vēlamas, veidotos ciešā sasaistē ar laulības jēdzienu. Vairāki informanti ir pamanījuši, ka tikumība likuma ietvaros tiek identificēta galvenokārt tieši ar seksualitāti:

Šodien ļoti liela daļa sabiedrības domā, ka tikumība ir dzimumaudzināšana, tātad domā, ka izglītot tikumībā nozīmē izglītot par dzimumaudzināšanu. Man vairāk šķiet, ka tikumība vairāk saistās ar to, ko mēs saprotam ar jēdzienu

sirdsapziņa. Respektīvi, gods, cieņa, pienākums, atbildība (...)[Latviešu valodas un literatūras skolotāja]

Tomēr skolotāji lielākoties norāda, ka tikumības reducēšana uz seksualitāti viņiem nav pieņemama. Kāda skolotāja apgalvo:

Cieņa pret cilvēkiem, iespējams, tas ir jautājums numur viens. Tas sāpīgais jautājums. Nu, un, ja ir cieņa un tolerance pret citiem cilvēkiem, tad sabiedrība tāda veselīga, un tad nav priekšplānā tas seksualitātes jautājums. Tad cienām visus cilvēkus un pieņemam. [Latviešu valodas un literatūras skolotāja pamatskolā, klases audzinātāja vidusskolai]

Šajā kontekstā informanti kritiski reflektē par vienkāršotu seksualitātes dalīšanu sociāli atbalstāmā un neatbalstāmā. Tāpat informanti atsaucas uz publiskajā diskursā aktuālo priekšstatu par homoseksualitāti kā ģimenes vērtību apdraudētāju, tomēr vairumā gadījumu norāda, ka paši tam nepiekrīt vai vismaz neuzskata to par tik viennozīmīgu:

(..) ja es esmu kā cilvēks saskāries ar situāciju, kur laulībā starp vīrieti un sievieti valda vardarbība, bet tur pat blakus ir zināms homoseksuāls cilvēks, kurš ir vienkārši cilvēciņš, un viņš nevienā reizē nav uzspiedis savu viedokli, bet rādījis šīs vispār cilvēciskās vērtības, man sašutumu vairāk raisa šīs vardarbīgās attiecības tā sauktajā normālajā ģimenē, nekā, ka ir šāds homoseksuāls cilvēks. [Dabas zinību un ķīmijas skolotāja, klases audzinātāja 8. klasei]

Šis piemērs rāda, ka viena no būtiskākajām normām, kas tikumības debates kontekstā tiek izcelta, ir prasība veidot ģimeni, slēdzot laulību starp vīrieti un sievieti. Tomēr informanti norāda uz dažādu ģimenes formu eksistenci, kas atšķiras no politiskā uzstādījuma. Tiek arī kritizēta situācija, kurā tiek runāts par laulību kā pamatmērķi, kamēr par attiecībām, kas turpinās pēc laulības slēgšanas, un to kvalitāti, runāts netiek. Panākt, ka tiek slēgtas heteroseksuālas laulības, ir daudz vieglāk nekā domāt par virkni praktisku, sociālu un emocionālu apsvērumu, kas ietekmē savstarpējo attiecību kvalitāti. Informanti kā pozitīvu rādītāju un vienlaikus arī apliecinājumu tam, ka sabiedrības normas un izpratne par tikumību laika gaitā mainās, min faktu, ka skolēni kļūst arvien atvērtāki un tolerantāki pret dažādiem sabiedrībā aktuāliem viedokļiem un parādībām.

Tikumības mācīšana

Informanti norāda, ka cilvēks tikumību apgūst gan ģimenē, gan skolā. Abi šie konteksti skatīti turpmāk tekstā. Bieži vien abi minētie lauki savstarpēji pārklājas,

tādējādi iezīmējot attiecības, kas veidojas starp skolotāju, skolēnu un vecākiem. Interesanti, ka tikumības mācīšana tiek skatīta kā vienpusējs process, proti, tā ir vecāku un skolotāju atbildība, kamēr skolēns pats bieži vien raksturots kā pasīva būtne, kam nepiemīt izvēles brīvība, rīcībspēja un kritiskā domāšana.

Tikumības mācīšana ģimenē

Lielākā daļa informantu uzskata, ka vispirms tikumība tiek apgūta ģimenē, jo tā ir pirmā sociālā vide, kurā bērns atrodas. Tomēr ģimenes ietekme un atbildības sadalījums starp skolotāju un vecāku intervijās tiek vērtēts atšķirīgi.

Vairums informantu uzskata, ka primāri veikt tikumisko audzināšanu ir vecāku pienākums:

Nu, protams, ka ģimene nav atrauta no sabiedrības, bet, ja ģimenē bērnam ieliek pamatvērtības, tās tikumiskās vērtības viņam arī būs. Nu, tas jau nav nekāds noslēpums, ka katrs bērns ir savas ģimenes spogulis. Un tas nav nekāds vecs, nolietots teiciens. Tas ir tieši tā. Un, ja es redzu, ka bērns ir tāds...Kašķīgs, prasīgs pret citiem un mūžīgi neapmierināts ar kaut ko, es pilnīgi noteikti zinu, ka es vecāku sanāksmē vai informācijas dienā satikšu mammu vai tēti, kas ir tieši tāds pats.[Latviešu valodas un literatūras skolotāja pamatskolai, vidusskolai klases audzinātāja]

Citāts ilustrē uzskatu, ka tieši ģimene ir vieta, kur bērniem tiek ieaudzināta izpratne par to, kas ir labs un slikts, kāda uzvedība attiecībās ar cilvēkiem ir pieļaujama un kādanē. Skolotāji uzskata, ka bērns ģimenē apgūst dažādas tradīcijas, uzvedības kultūru un uztveres modeļus. Vairums pētījuma dalībnieku norāda, ka, nonākot skolā, bērniem ir ļoti atšķirīgs zināšanu klāsts un vērtību izpratne un līdz ar to arī atšķirīga izpratne par tikumisko un netikumisko. Skolotāji tic, ka bērna izpratne par tikumību atspoguļo vecāku pārliecības un prakses. Skolā šī izpratne var tikt nostiprināta un papildināta, bet ne pilnībā izmainīta.

Tikai vienā no intervijām tiek pilnīgi noliegta skolotāja nepieciešamība mācīt tikumību, informante norāda, ka neredz tikumības mācīšanu kā savu atbildību, pamatojot šādu nostāju ar daudzveidīgo realitāti, kas ietver multikulturālismu, atšķirīgu reliģisko piederību un dzīvesstilu dažādību. Informante uzskata, ka viņas pienākums ir nevis iejaukties vecāku audzināšanas principos, bet gan respektēt dažādus uzskatus un dzīvesstilus, kā arī mudināt to darīt arī skolēnus. Šāda pedagoģiskā pieeja skatīta kā cieņa pret vecāku audzināšanas principiem, ļaujot tiem eksistēt līdzās skolā apgūtajam.

Daļa skolotāju uzskata, ka tikumība ir bioloģiska esence, kas bērnam tiek nodota caur mātes pienu, tātad īpaša tās mācīšana nemaz nav nepieciešama. Turklāt, kā jau minēts, liela daļa intervēto skolotāju norāda, ka bērni ir līdzīgi saviem

vecākiem, un bērnu vērtības ļauj identificēt vērtības, kas ģimenē ir būtiskas. Tātad tikumības apgūšana ģimenē tiek dabiskota un kļūst nemanāma.

Savukārt, vairāki citi informanti apšaubā ģimeni kā vietu, kas mūsdienās nodrošina sabiedrisko normu un tikumības iemācīšanu, to saistot gan ar faktu, ka vecāki ir ļoti aizņemti un tāpēc savus bērnus satiek maz, gan arī ar vecāku pašu izpratnes trūkumu par to, kas ir tikumīgs:

Bet, ja manā ģimenē, ē...Ir pieņemts spert sunim ar kāju un...Smēķēt gultā, tad nu, tad...Tad varbūt tas ir mans modelis...Kamēr es nesastopos ar kādu citu modeli, kas tā kā apgāž šim, šī modeļa varbūtību dzīvotspēju...[Strādā skolas administrācijā, klases audzinātāja vidusskolā]

Daļa skolotāju ir novērojuši, ka dažādās ģimenēs ir atšķirīgas izpratnes par to, kas ir un kas nav tikumīgs. Dažos gadījumos, kā kavēkli tikumības apgūšanai norāda ģimenē praktizētas negatīvi vērtētas sociālās prakses – alkohola lietošanu un smēķēšanu, ko bērni kopē. Līdz ar to tikumības mācīšana ģimenē drīzāk tiek skatīta kā parauga sniegšana nevis apzināta rīcība.

Gadījumos, kad dažādu sociālu iemeslu dēļ bērns tikumību neapgūst ģimenē, tās iemācīšana tiek deleģēta skolai. Tomēr arī šādā situācijā tikumības mācīšana netiek viennozīmīgi vērtēta kā skolas atbildība. Tiek atzīmēta arī sabiedrības, interešu izglītības darbinieku un citu līdzcilvēku loma. Par ideālo variantu tikumības mācīšanā daļa informantu uzskata sadarbību starp skolotāju un vecākiem. Šādā gadījumā skola un ģimene tiek skatītas kā vietas, kas, savstarpēji sadarbojoties, rada un nostiprina bērna izpratni par ētiskām vērtībām.

Skolotāji kritiski skata vecāku spēju objektīvi izvērtēt vai skolotāji māca tikumību atbilstoši vai nē, jo lielākajai daļai vecāku nav padziļinātu zināšanu pedagoģijā. Tas ļauj identificēt pretrunu – no vienas puses, ģimene tiek skatīta kā primāra tikumības apgūšanas vide, no otras – vecāki netiek uzskatīti par kompetentiem pasniegšanas, mācīšanas un izvērtēšanas procesā. Šajā kontekstā var identificēt zinātniski apstiprināmu zināšanu varas leģitimizāciju. Līdz ar to skola kļūst par īpašu vietu, kur pastāv iespēja gan veidot tuvas attiecības, kas kalpo kā platforma attiecību veidošanas principu apgūšanai, gan realizēt institucionalizētas un tādā veidā leģitimizētas mācīšanas prakses.

Analizējot informantu teikto par tikumības mācīšanu skolā un ģimenē, tika identificētas atšķirības tikumības aspektos, ko iemāca ģimenē un skolā. Skaidrojot tikumības mācīšanu ģimenēs, vairāk tiek runāts par tikumību kā savstarpējām attiecībām un attieksmi pret līdzcilvēkiem, bet netiek runāts par tikumību kā zināšanām par specifiskām jomām, piemēram, seksualitāti un reprodukciju.

Tikumības mācīšana skolā

Lielākā daļa informantu atzīst, ka tikumības mācīšanu skolās veica arī pirms tikumības grozījumu pieņemšanas, tomēr tā vairāk bija balstīta skolotāja personiskajā izpratnē par pasaules un lietu kārtību. Šajā gadījumā tiek norādīts, ka tikumība tiek mācīta skolā, ko skata kā noteiktas vērtības, savstarpējās attiecības un arī zināšanas par seksualitāti.

Vairākās intervijās tiek uzsvērts, ka skolā nekad nav eksistējis atsevišķs mācību priekšmets, kas tiešā veidā koncentrētos uz tikumības apguvi, kā arī tiek norādīts, ka, tā kā tikumība ir plaša un ar ārkārtīgi dažādām jomām saistīts lielums, šāda priekšmeta izveide būtu praktiski neiespējama. Tikumības mācīšana ir iekļauta gan dažādu mācību priekšmetu apgūvē, gan savstarpējā komunikācijā, kas notiek starp skolēniem un skolotāju un starp skolēniem savstarpēji. Līdz ar to tikumība tiek skatīta ne tikai kā kāda konkrēta mācību priekšmeta saturs, bet arī kā tā pasniegšanas veids. Tātad tikumības grozījumu ieviešana no skolotāja varētu prasīt pilnībā mainīt līdz šim izveidoto mācīšanas un audzināšanas darba metodiku, ko lielā mērā veido skolotāja personiskā attieksme pret pasauli un lietu kārtību tajā, kā arī profesionālās zināšanas un pieredze. Standartizētas tikumības mācīšanas ieviešana tiek skatīta kā neuzticēšanās skolotāja spējai kvalitatīvi un atbildīgi veidot mācību un audzināšanas darbu:

Protams, ka tā ir neuzticēšanās. Patiesībā tā ir arī neuzticēšanās cilvēkiem kopumā. Tās ir vienas lielas bailes sabiedrībā par pārmaiņām, kas, iespējams, nāk. Un cenšas vēl kaut ko ļoti noturēt. [Dabas zinību un ķīmijas skolotāja, klases audzinātāja 8. klasei]

Skolotāji intervijās salīdzinoši daudz reflektē par tikumības mācīšanas metodiku. Pirmkārt, tikumības mācīšanas standarti, ko mēģina ieviest likumdevējs, daļā interviju skatīti kā brīvības un autonomijas atņemšana skolotājam, kā arī tiek vērtētikā neuzticēšanās skolotāja profesionalitātei. Tikai vienā gadījumā informante norāda, ka, lai panāktu veiksmīgāku tikumības apguvi, nepieciešama stingrāka satura un mācību metodikas kontrole.

Otrkārt, daļā gadījumu tikumības grozījumu ieviešana tiek saistīta nevis ar mācību satura kvalitātes uzlabošanu, bet faktu, ka politiķi skolu skata kā institūciju, no kuras tiek sagaidīta likumpaklausīgu pilsoņu masveida ražošana. Tātad skolotājs kļūst par instrumentu šāda mērķa realizēšanai. Vairāki informanti to saista ar padomju pieredzi, kad mācību programma bija veidota tā, lai cilvēkam jau agrīnā vecumā iemācītu ideoloģiskas patiesības. Līdz ar to tikumības grozījumi padara skolu par politiskās propagandas un cenzūras rīku:

Tāpēc es tik kritiski iztuos pret šo; jo te ir tā pretruna: no vienas puses, mēs gribam konkurētspējīgu indivīdu, bet, no otras puses, mums ir vajadzīgs paklausīgs vēlētajs, nodokļu maksātājs, turklāt, kurš ir gatavs, atbalstot

jebkuras partijas iniciatīvu, dzemdēt tagad pietiekami daudz nākamās paaudzes nodokļu maksātāju, un tamlīdzīgi. Un līdz ar to būtībā ir tas valsts pasūtījums, ka mums tagad ir jāaudzina tāda tipa cilvēks, un tikumība ir tas abstraktais maiss, kurā ir sagrūstas pārlicības par to, kas ir labi, kas ir slikti.(..) Padomju laikos eksistēja viena mācību grāmata, kas tev bija jāiedzen cilvēkā iekšā, un to tikpat labi, manuprāt, varēja darīt arī robots.[Latviešu valodas un literatūras skolotāja vidusskolai, klases audzinātāja 10 klasei]

Treškārt, daļa informantu uzskata, ka tikumību skolā nevar iemācīt caur noteiktu priekšmetu apgūšanu, jo tā ietver plašāku skatījumu uz dzīvi. Kā problemātiska tiek skatīta arī iespēja pasargāt skolēnu no netikumīga mācību satura, jo nav iespējams skaidri definēt, kas tieši mācību saturā būtu uzskatāms par netikumīgu. Tikumīgā un netikumīgā robežas tiek skatītas kā izplūdušas:

Nu, piemēram, Poruks sajuka prātā, tas ir tikumiski vai netikumiski? Vai Veidenbaums bija dzērājs, ja, tas arī ir netikumiski...Varbūt tad mēs viņu nemācīsim skolā? Vai vienam rakstniekam bija entās mīļākās, tas arī ir netikumiski. Nu, nē, mums ir jā māca daiļdarbs. Un, ka izteiksmes līdzekļi reizēm ir arī tādi, primitīvi. Tas ir jāuztver kā mākslas darbs. Un tas ir izteiksmes līdzeklis, tas rupjais vārds, lai kaut ko pateiktu.[Latviešu valodas un literatūras skolotāja pamatskolai, kases audzinātāja 8. klasei]

Daži pētījuma dalībnieki norāda uz konkrētiem mācību priekšmetiem, kurus, viņuprāt, tikumības grozījumi skar vistiešāk, proti, literatūra, bioloģija, sociālās zinības, kā arī audzināšanas stundas.

Būtiska atšķirību uzskatos par to, vai tikumību skolā iespējams iemācīt, iezīmē atšķirīgais skatījums uz skolēnu. Ja skolēns tiek skatīts kā nesaprātīgs bērns, tad skolotāji un vecāki biežāk tiek uztverti kā tikumības mācītāji. Savukārt, ja skolēns tiek uzlūkots kā domājoša un autonoma būtne, tad dažādu jautājumu izvērtēšana un lēmumu pieņemšana tiek uzticēta viņam pašam:

Es domāju, ka tomēr, īpaši sabiedrībā, kur mēs vadāmies pēc indivīda brīvības principa, ir svarīgi ļaut bērnam pašam nonākt pie šī racionālā slēdziena.[Vēstures skolotāja vidusskolai, klases audzinātāja 8.klasei]

Atšķirības identificējamās, arīrunājot par dažāda vecuma skolēniem. Par mazākajām klasēm tiek norādīts, ka skolotājs māca tikumību, pārrunājot dažādas tēmas un rādot personisku piemēru. Savukārt, klases audzinātāja loma un pienākumi vidusskolā drīzāk tiek saistīti ar tādu kā konsultanta darbu; tas tiek pamatots ar faktu, ka audzēkņu raksturs vidusskolā jau ir izveidojies un viņiem ir pašiem savas, daudz maz stabilas vērtību sistēmas. Vidusskola tiek skatīta kā vieta, kur skolotājs satiekas ar patstāvīgi domājošiem pieaugušiem cilvēkiem.

Tikumības iemācīšana vairākās intervijās tiek uzlūkota kā audzināšanas procesa sastāvdaļa. Intervijās bieži izskan audzināmās klases un audzinātāja salīdzinājums ar ģimeni. Skolotājas dažkārt sevi raksturo kā “skolas (audzināmās klases) mātes”, bet skolēni savstarpēji tiek uzskatīti par ģimenes locekļiem:

Būt par klases audzinātāju nozīmē dzīvot kaut kādu noteiktu dzīvesveidu. Jo klases audzinātājs nav tikai skolotājs, klases audzinātājs tiem bērniem ir kā tāda sabiedriska māte. Klases audzinātājs ir...Nezinu...Tikumiskais audzinātājs, virzītājs, orientētājs. Nu, viss, es varu ietvert dažādas lomas tajā darbā: aktieris, režisors, sociālais darbinieks. Nu, kas tik nav klases audzinātājs? [Latviešu valodas un literatūras skolotāja pamatskolai, klases audzinātāja 8. klasei]

Jaunāko klašu skolotāji skata sevi kā bērna sociālo vecāku, kas veido orientierus skolēna izpratnē par dzīvi un pasaules kārtību, stāstot un ar personisko piemēru mācot darba tikumu, cieņu pret vecākiem cilvēkiem, atbildību par savu rīcību utt. Tiek minēts, ka, audzinot klasi, tiek pārdzīvota visu emociju gamma: gan prieks, gan bēdas, gan dažādi satraukumi un līdzpārdzīvojumi. Intervijās vairākkārt tiek minēts arī tas, ka darbu skolā “līdz galam” ir iespējams izjust tikai tad, ja skolotājs ir audzinājis savu klasi, jo tas neaprobežojas tikai ar konkrēta priekšmeta pasniegšanu, bet ir saistāms arī ar organizatoriskiem aspektiem, disciplīnu un dažādiem audzēkņa rakstura, personību un identitāti veidojošajiem faktoriem. Ar audzēkņiem tiek izveidots padziļināts kontakts un mēģināts rast atbildes, skaidrojumus un, ja nepieciešams, arī praktiskus risinājumus visdažādākajiem problēmjautājumiem.

Kā galvenā klases audzināšanā nepieciešamā un to raksturojošā īpašība tiek minēta tieši atbildība, jo tiek uzskatīts, ka klases audzinātājs ir savā veidā līdzatbildīgs par bērna attīstību, it īpaši sākumskolas un pamatskolas posmā, kad rakstura veidošanās vēl ir procesā. Vairākās intervijās uzmanība tiek vērsta arī uz to, ka skolotāja un it īpaši audzinātāja darbiem ir jāsakrīt ar runātā saturu, proti, skolotājam tas, ko viņš māca saviem audzēkņiem, ir jāuztver nopietni un jāapliecina ar paša rīcību, pretējā gadījumā skolēni skolotāja sacīto vairs neuztvers nopietni, un audzināšanas process kļūs bezjēdzīgs:

Tas nozīmē atbildību, ka maniem vārdiem ir jāsaskan ar maniem darbiem. Patiesībā kā jebkuram vecākam, es varu ar vārdiem runāt visu ko, bet, ja iekšēji es jutīšu citādāk un patiesībā rīkošos citādāk, tad viņi šo informāciju perfekti nolasīs, un es nenasniegšu to mērķi, kas man kā audzinātājam jāsasniedz....[Dabas zinību un ķīmijas skolotāja pamatskolai un vidusskolai, klases audzinātāja 8. klasei]

Vairāki informanti, runājot par klases audzināšanas pieredzi, atzīmē, ka reizēm skolā notiekošais “tiek nests arī uz mājām”. Un te nav runa vairs tikai par kontroldarbu un mājas darbu labošanu, bet arī par emocionālo slodzi, jo uz

audzinātāju pleciem reizēm tiek likta ne tikai stundu un ekskursiju organizēšana, bet arī skolēnu vecāku “audzināšana” un jau minētā skolēna personības veidošana, kas turpmāk, ļoti iespējams, būs saistīta ar tikumību.

Skolotāji uzskata, ka viņiem pašlaik nav īsti skaidrs, kā tikumība likuma izmaiņu kontekstā īsti definējama, tāpēc grūti izdarīt secinājumus par to, kādu ietekmi tieši tā atstās uz klases audzināšanas procesu. Intervijās tiek minēts, ka jau pašlaik audzināšanas stundās tiek runāts par „ģimeni, ģimenes vēsturi, par labo un ļauno, cilvēciskajām attieksmēm, par objektivitāti un vērtējuma veidošanu, par ētiskajām kategorijām, bez konkrēta tikumiska uzstādījuma.”

Skolotāji problematizē arī tēmu, kas skar seksualitāti, mācīšanu, jo pašlaik aktuālās tikumības debates pamatā ir precedents, kura ietvaros tika apšaubīta nepieciešamība informēt skolēnus par dažādu seksuālo orientāciju eksistenci:

Nu, es nezinu, man liekas skola nekad nav mācījusi netikumību. Bet, ja uzskata, ka netikumība ir tolerance attiecībā pret citiem cilvēkiem, tad skola ir netikumīga vēl joprojām. Es domāju, ka tas nenotiek. Un es nekad mūžā to neteikšu, lai liek cietumā, bet es to nedarīšu. Es nepateikšu, ka tas ir sliktis cilvēks tikai tāpēc, ka viņš ir homoseksuāls. Tas vispār ir, es nezinu, vienkārši slima smadzene. [Dabas zinību un bioloģijas skolotāja pamatskolai un vidusskolai, klases audzinātāja]

Vairāki informanti atzīst, ka tikumība tiek noreducēta uz tiklību, skatot to kā jautājumu loku, kas skar tikai seksualitāti. Līdz ar to veidojas uzskats, ka valsts prasa, lai caur mācību saturu tiktu realizēta seksualitātes un reprodukcijas politika:

(..) un tā otrā problēma ir, ka tas jau tiek sajaukts, nu, es nezinu, ar valsts reproduktīvo politiku, nu, un kaut kādiem tādiem milzu citiem jautājumiem. Nu, es saku; tā ir vai nu padarīta bioloģiska vai nu padarīta politiska, nu, nacionālideoloģiski, vai, nu, kaut kā tamlīdzīgi. [Latviešu valodas un literatūras skolotāja pamatskolai un vidusskolai, klases audzinātāja 10. klasei]

Vairāki pētījuma dalībnieki norāda uz tendenci tikumības grozījumu kontekstā par netiklu uzskatīt visu, kas saistās ar reprodukciju, tāda priekšmeta kā bioloģija pasniegšanu tas padara teju neiespējamu. Detalizētu reproduktīvo procesu skaidrošanu un pārrunāšanu nereti nomaina mācību grāmatas konspektēšana.

(..) bioloģija, jo būtībā, ja agrāk viņi arī runāja par visu to reproduktīvo būšanu, tad tagad vienkārši liek konspektēt no par labu atzītām grāmatām. Pašam vienkārši sēdēt stundā un konspektēt. [Latviešu valodas un literatūras skolotāja pamatskolai un vidusskolai, klases audzinātāja 10. klasei]

Pētījuma autori uzskata, ka šāda pieeja pusaudžu vidū var veicināt gan zināšanu trūkumu par reprodiktīvajiem procesiem, gan pastiprināt bailes un kaunu runāt par savu ķermeni un seksualitāti.

Tikumības debates rezultāti

Vairāki skolotāji atzinuši, ka tieši tikumības debates sākuma posmā ir izjutuši bailes un neziņu par to, kas notiks tālāk. Taču šobrīd, kad iestājusies jūtama pauze tās attīstībā, skolotāji lielākoties vairs neizjūt būtisku spiedienu ne no valdības, ne skolas vadības vai vecākiem.

Attiecības ar kolēģiem un skolēniem

Daļa skolotāju norāda, ka tikumības jautājumus apsprieduši neoficiāli kolēģu lokā, taču dažkārt skolās notikušasarī oficiāli veidotas sapulces un sanāksmes, kas veltītas šim jautājumam. Vairākas informantes norāda, ka tikumība kļuvusi par iekšējo joku objektu:

Nē, oficiālas sarunas nav bijušas. Ja man būtu jāsaka, ka mums bija sanāksme par tikumības jautājumu, tad nē, bet protams, ka starp skolotājiem, tādā sadzīvīskā kārtā, ir sarunas bijušas par to tikumības jautājumu. Mēs tā savā starpā vairāk ar jokiem, pasmejamies, vai vispār ir kāds daiļdarbs, ja, kuru mēs varam mācīt. Ja jau tik ļoti cenzē to tikumību.”[Latviešu valodas un literatūras skolotāja vidusskolā, klases audzinātāja 8. klasei]

Kāda informante atzīmē, ka likuma izmaiņu apspriešana un jokošana par tām notiek arī ar audzēkņiem:

Ar kolēģiem ir tikai tas, kur mums bija tā sapulce, un ar skolēniem ir tā, ka mēs savstarpēji pasmejamies – haha, tas jau nav tikumiski, un kā mēs varam runāt par tādām lietām, un skolēni to uztver ļoti viegli, viņi tā īpaši neiespringst, viņi vispār ne par ko neiespringst (smejas), kur nu vēl par kādiem tikumības grozījumiem...”[Latviešu valodas un literatūras skolotāja pamatskolai un vidusskolai]

Interesanti ir tas, ka lielākā daļa skolotāju uzskata, ka tikumības debāte nav ietekmējusi attiecības ne ar vecākiem, ne ar kolēģiem. Taču ir zināmi vairāki gadījumi, kad kāds no kolēģiemtikumības grozījumu ietekmē aktīvi sācis izzināt, kas ir pieļaujams un kas nē, kā arī rediģēt mācību stundu saturu, īpaši tajos gadījumos, kad šis saturs skar ar dzimumaudzināšanu saistītus jautājumus.

Neliela daļa skolotāju satraucas par to, vai un kā tikumības grozījumi skars viņu darbu nākotnē, tāpēc jau tagad cenšas pārdomāt, kā pārveidot konkrēta priekšmeta saturu tā, lai tas pēc iespējas mazāk skartu tēmas, kas izglītības sistēmā kļuvušas par “tabu”.

Zināšanu par seksualitāti apguve

Kaut arī likuma grozījumos tieši netiek runāts par seksualitāti un dzimumaudzināšanu, tomēr publiskajā debatē, ko veicinājusi likuma grozījumu rosināšana un pieņemšana, un informantu stāstītajā par pieredzēto skolas ikdienā un pārdomām saistībā ar likuma grozījumiem tieši seksualitāte izvirzās kā centrālais problēmjautājums:

Tagad jau vēl viss tas absurds ar tikumību, kas tiek likta vienādības zīmē ar seksu un seksualitāti...Hmm...Kaut kur jau, protams, to var savilkt kopā ar vērtībām un cieņu, bet, nu, vai tad tas ir vienīgais, kas no tās tikumības paliek pāri? Žēl dzirdēt...[Vēstures skolotāja vidusskolā]

Tā kā tikumība likuma grozījumu kontekstā tiek cieši sasaistīta ar seksualitāti, kā norāda vairāki informanti, grozījumu stāšanās spēkā lielā mērā ietekmē tieši tos mācību priekšmetus, kuru saturā paredzēts runāt par ķermeni, tā attīstību un ar to saistītiem fizioloģiskiem, psiholoģiskiem un sociāliem aspektiem, piemēram, bioloģiju un sociālās zinības. Šajos priekšmetos arī parādās izteikta tendence, baidoties no iespējamām negatīvām sekām (nosodījuma no vecākiem un/vai skolas vadības), izvairīties tieši runāt par seksualitāti un ar to saistītiem jautājumiem:

Bet esmu dzirdējusi diemžēl arī to, pieņemsim, ka ir arī kaut kādas lietas, par kurām skolotāji pēkšņi izvairās runāt, piemēram, arī tādos priekšmetos, kur tas ir kā mācību saturā, jo baidās nošaut greizi.

Kuros priekšmetos?

Sociālajās zinībās.

Un par kādām tēmām izvairās runāt?

Es konkrētāk neesmu, teiksim, runājusi, bet esmu dzirdējusi izteicienus, nu, ka tieši par šīm...Saistītām ar dzimumaudzināšanu....Ka par šīm tēmām izvairās runāt (...)[Angļu valodas skolotāja pamatskolā].

Informantu stāstītajā par izvairīšanos klasē pārrunāt ar seksualitāti saistītus jautājumus, iezīmējas vēl kāds ārkārtīgi būtisks aspekts, proti, fakts, ka skolotāji jau tāpat (neatkarīgi no likuma grozījumiem) mēdz justies nedroši un neērti ar skolēniem pārrunāt ar seksualitāti saistītus jautājumus:

(..) skolotājs kautrējas runāt par krāniņiem un pupiem, un, kur nu vēl, ja tie krāniņi un pupi kaut kādās nepareizās proporcijās mijiedarbojas.[Latviešu

valodas un literatūras skolotāja pamatskolā un vidusskolā, klases audzinātāja 10. klasei]

Skolotāju nedrošība klasē runāt par seksualitāti arī tajos gadījumos, kad tas izriet no apgūstamā mācību satura, norāda uz sabiedrībā dominējošo attieksmi pret seksualitāti kā „tabu” statusā esošu parādību, par kuru atklāti un tieši runāt nav pieņemts. Likuma grozījumi seksualitātes noklusējumam piešķir normatīvu spēku, kas, radot potenciālu nepatīkšanu draudus gadījumā, ja skolotājs neievēros likuma nosacījumus, padziļina jau tāpat esošās bailes, apjukumu un kaunu, kas saistās ar publisku seksualitātes un ar to saistīto jautājumu apspriešanu. Likuma grozījumi gan nenosaka, ka skolā turpmāk vairs vispār nedrīkstētu runāt par seksualitāti, tomēr, atceroties precedentu, kas kalpoja par impulsu likuma grozījumu rosināšanai, gan arī iedziļinoties publiskajā debatē par likuma grozījumu pieņemšanu, top skaidrs, ka grozījumiem ir ļoti tiešs sakars ar mēģinājumiem ierobežot brīvību runāt un diskutēt par seksualitāti un dažādiem ar to saistītiem jautājumiem un problēmām. Likuma grozījumu radītā situācija mudina izvirzīt vairākus būtiskus jautājumus, piemēram, kāpēc, ņemot vērā sabiedrībā lielā mērā jau tāpat pastāvošo seksualitātes noklusējumu, ir vēl vairāk jāierobežo ar to saistītās informācijas plūsma un diskusija par to, kam tas ir izdevīgi un kādas sekas tas var atstāt ne tikai uz izglītības sistēmu, bet arī sabiedrības labklājību kopumā:

Es ceru, ka nesekos tiešām kaut kādas tur represijas un speciāli kontroles mehānismi vai shēmas, kā...Kā kaut kā cilvēka prātam vajadzētu debatēt par tikumību. Es nezinu...Bet tiešām...Es īsti nesaprotu...Šī likuma virzītāju - autoru, autoru - virzītāju, - nu, to loģiku, nu, ja viņi tiešām domā būt tādi ļoti...Nu, tādu virspusīgu, kā mēs sākumā runājām, šo tikumību ar...Ar tādu...Tikumību...Vairāk skatot to ar seksualitāti un tādā ziņā, tad, nu, man ļoti žēl, jo, nu, tā nu ir joma, par ko ir jārunā[strādā skolas administrācijā, klases audzinātāja].

Likuma grozījumu iniciatoredeputāte Stepaņenko publiskās diskusijās vairākkārt norādījusi, ka, iepazīstinot bērnus ar to, kā veidojas romantiskas attiecības, vispirms esot būtiski runāt par aspektiem, kas saistīti ar morālām un ētiskām vērtībām, un tikai pēcāk būtu jāaplūko seksualitāte, kā no šādas – emocionālās saitēs un abpusējā cieņā balstītas – savienības izrietoša parādība.⁷ Tomēr seksualitāte ir būtisks cilvēka identitātes aspekts, kas nenozīmē tikai seksuālu kontaktu ar citu cilvēku un to nevar reducēt uz dzimumaktu.

Būtisks seksualitātes aspekts ir arī, piemēram, sava ķermeņa un tā robežu apzināšanās, tāpat nozīmīgas ir zināšanas par seksuālo un reproduktīvo veselību. Sašaurināta seksualitātes skatījuma, kas sevī ietver tikai izpratni par „vēlamu” vai „nevēlamu” seksuālu orientāciju, kultivēšana skolas vidē var radīt negatīvas sekas, kas saistītas gan ar zināšanu par sievietes un vīrieša ķermeni, gan arī izpratnes par tiesībām uz ķermeņa robežu nepārkāpjamību trūkumu. Neinformējot bērnus un

pusaudžus par dažādiem seksualitātes aspektiem, var rasties risks, ka palielināsies ne tikai pusaudžu grūtniecību skaits, bet arī seksuālas vardarbības gadījumi, kuri turklāt tiks noklusēti, jo vardarbības upuri baidīsies vai nezinās, kā par piedzīvoto runāt, un daļā gadījumu upuris, iespējams, pat apzināti nespēs identificēt, ka piedzīvojis seksuālu vardarbību, jo viņa domāšanā iztrūks šāda koncepta, – tomēr tas nenozīmē, ka izpaliks arī vardarbības pieredzes atstātās fiziskās, psiholoģiskās un emocionālās sekas.

Informantu sacītais apstiprina publiskajā debatē vairākkārt izskanējušo apgalvojumu, ka viena no tikumības grozījumu pieņemšanas pamatmotivācijām ir saistīta ar politiķu vēlmi cīnīties pret viendzimuma attiecībām un ierobežot tā saukto „homoseksualitātes popularizēšanu“:

Es domāju, ka tas mēģina nepieļaut Latvijā popularizēt viendzimuma ģimenes. Es tā to saprastu, ka tas varētu būt uz to virzīts. Saglabāt šīs tradicionālās vērtības, bet atkal, nu, kas ir tradicionāla vērtība, viņa jau... Viss sākumā ir kaut kas jauns un tad kļūst par tradīciju vai tradicionālo. [Angļu valodas skolotāja pamatskolā]

Informanti, reflektējot par savu nostāju jautājumā, vai par viendzimuma attiecībām skolā būtu nepieciešams runāt, lielākajā daļā gadījumu norāda, ka homoseksualitāti noklusēt nevajadzētu, jo tā ir sabiedrībā eksistējoša parādība, par kuru jaunieši jebkurā gadījumā uzzinās; būtiski ir domāt par kontekstu un apstākļiem, kādos par šo tēmu tiek runāts:

Nu, labi, protams, attiecīgā vecumposmā, ne jau tur sākumskolā, bet, piemēram, pamatskolas pēdējās klasēs, vidusskolā viņi zina, kas ir viendzimuma attiecības, nu, un, ja ar viņiem par to nerunā, viņiem tas tiešām šķiet kaut kā dīvaini, viņiem to nevar pārņemt, ja ar viņiem par to neviens nav runājis. Ja mēs par to runātu, tad viņi... Tā sabiedrība arī būtu pieņemošāka kopumā beigās. Jā, izskatās, ka tas mērķis nav radīt tādu pieņemošu sabiedrību, bet tieši otrādi – tā kā sašķelt kaut kādā veidā. [Angļu valodas skolotāja pamatskolā]

Turklāt jāņem vērā arī fakts, ka homoseksualitāte nav parādība, kas eksistē tikai kaut kur sabiedrības perifērijā, un tai ar skolu, ja vien skolā par to netiek pastiprināti runāts, nav nekāda sakara, – arī daļa jauniešu, kas mācās skolā, jau ir apzinājušies vai drīz apzināsies, ka neidentificējas kā heteroseksuāli. Kā norāda Džūdita Batlere, domājot par to, kas drīkst un kas nedrīkst tikt uzskatīts par pieļaujamām cilvēku uzvedības izpausmēm, būtiska nozīme ir „atpazīšanas“ (Batlere, 2002.) jēdzienam, kas sevī ietver zināmu paradoksu, proti, nevēlēšanās noteiktas cilvēku attiecības atpazīt kā sabiedrībā eksistējošu attiecību formu, nozīmē, ka tās jau ir tikušas atpazītas un tādā vai citādā veidā saprastas; atpazīšana tādējādi kļūst par instrumentu, ar kura palīdzību iespējams noliegt to, kas eksistē (Batlere, 2002.). Skolā

veidojot klimatu, kurā homoseksualitāte kļūst par absolūti noklusētu vai negatīvi tonētu parādību, tiek ne tikai veicināta neizpratne un neiecietība pret seksuālajām minoritātēm visā sabiedrībā:

Un kā justies tiem, teiksim, jau jauniešiem, kas, pieņemsim, sāk saprast, ka viņi varbūt jūtas citādāk par šīm lietām, un viņi par to neko nav dzirdējuši, tad kā tas viņiem var likt justies vispār? Es nezinu.“[[Angļu valodas skolotāja pamatskolā]

Ar likuma grozījumu palīdzību nav iespējams apturēt vai pilnīgi ierobežot homoseksualitātes eksistenci sabiedrībā, tomēr ir iespējams, kontrolējot to, kāda veida informācijas avoti un to interpretācijas skolēniem tiek piedāvātas, apzināti formēt attieksmi pret homoseksualitāti kā nepieņemamu un deviantu parādību, tādējādi tikai veicinot sabiedrībā jau tāpat eksistējošo šķelšanos un savstarpēju neiecietību starp dažādām grupām.

Cenzūra

Skolotāji uzskata, ka cenzūra ir neizbēgamas likuma grozījumu sekas, kas jau skārušas un varētu turpināt skart mācību saturu dažādos līmeņos un aspektos. Kamēr vēl nav ieviestas tikumības vadlīnijas, kuras skaidri definēs, kas tieši ir un nav pieļaujams mācību un audzināšanas darbā, likuma grozījumu saturs ir plaši interpretējams. Tas, cik lielā mērā grozījumi ietekmē mācību procesu, ir atkarīgs no dažādiem faktoriem, piemēram, skolas vadības nostājas, skolotāja pārliecības par savu profesionalitāti, kā arī no tādiem praktiskiem apsvērumiem kā skolotāja materiālā nodrošinātība, kas var ietekmēt skolotāja izvēli pakļauties vai pretoties likuma grozījumiem:

(..) mammai liekas, ka tas nav forši, mamma momentā ziņo kvalitātes dienestam, izglītības. Izglītības kvalitātes dienests zibenīgi atnāk uz skolu, uztaisa lielu, kārtīgu pratināšanu, ļoti nepatīkamas izjūtas pašam skolotājam, absolūtu trauksmi vadībā. Vadība momentāli sāk palikt nikna. Un vadība saka tā: "vot, jā, izrunājies, tagad mēs dabūjam!" Un vadība tev automātiski samazina algu par likmi, jo tās ir viņu tiesības ietekmēt par kvalitāti. Un viņi uzskata, ka tas ir kvalitātes pārkāpums.[Bioloģijas un dabas zinību skolotāja pamatskolā un vidusskolā, klases audzinātāja]

Informanti uzskata, ka skolotāju grupa, kuru cenzūra var skart īpaši spēcīgi, ir jaunie skolotāji. Tā kā viņu pieredze skolā vēl ir salīdzinoši neliela, likuma grozījumi un iespējamās sekas to neievērošanas gadījumā var radīt papildus nedrošības sajūtu. Tā rezultātā skolotāji var sākt nodarboties ar pašcenzūru arī gadījumos, kad skolas vadības attieksme likuma grozījumu kontekstā ir visai liberāla, un tas savukārt var gan

atstāt nevēlamas sekas uz mācību saturu, gan negatīvi ietekmēt skolotāja un skolēnu savstarpējās attiecības, radot klasē psiholoģisku spriedzi:

Es varu pateikt vienu konkrētu gadījumu, ja runā tieši par manu mācību priekšmetu, kā tas izpaužas, kad es, piemēram, kļūstu piesardzīga. Nu, Tu zini angļu valodā, ko skolēni tur astotajā klasē, pieņemsim, vairāk skatās vai klausās, ir dažādi, piemēram, video, kur arī rupji lamu vārdi, pieņemsim, izmantoti svešvalodā, un tajā brīdī, kad viņi sāk tos izmantot stundā, es viņiem saku "nu, tu neizmanto šos rupjos vārdus!" un tamlīdzīgi, bet es nejutos droša, ka es varētu, piemēram, viņam tagad jautāt, vai tu zini, ko tas vārds nozīmē, un, piemēram, pat ļoti tolerantā veidā, nu, paskaidrot." [Angļu valodas skolotāja pamatskolā]

Informantes sacītais skaidri parāda, ka skolas mācību procesā nav iespējams izšķirt atsevišķas jomas, kurās likuma grozījumi ir aktuāli, jo mācību procesu neveido tikai skolotāja izvēlēti materiāli un mācīšanās metodes; mācību process lielā mērā ir sadarbība starp skolotāju un skolēniem, un šīs sadarbības ietvaros parādās dažādas situācijas, kuras nav iespējams iepriekš paredzēt, bet kurās skolotājam ir jāspēj reaģēt, balstoties savās profesionālajās zināšanās un pieredzē. Nepieciešamība savas profesionālās izvēles balstīt politiskā ideoloģijā neveicina adekvāta un kompetenta lēmuma pieņemšanu.

Kā norāda vairums informantu, cenzūras klātbūtne skolas mācību procesā ir bīstama, tādēļ ka, sākot rediģēt mācību saturu atkarībā no tā, vai tas atbilst likumdevēja priekšstatiem par tikumību, pastāv ievērojams risks sniegt nepilnīgu vai izkropļotu noteiktu tēmu un jautājumu atspoguļojumu:

Grieķu skaistuma izpratnes pamatā ir homoseksualitāte, akts, kails ķermenis kā skaistuma etalons – humānisma domāšanas centrā. Tas nenozīmē, ka vajag uz ekrāna rādīt lielas bildes ar ģenitālijām, bet vispār izsvītrot kailumu no mācību programmas nozīmē izsvītrot humānismu kā domāšanas veidu!" [Vēstures skolotājs vidusskolā, klases audzinātājs 10. klasei]

Ja skolā par procesiem pasaulē un ideju vēsturi turpmāk tiks runāts selektīvi, pastāv visai liela iespējamība, ka skolēniem veidosies neadekvāts priekšstats par realitāti, lietu dabu un cilvēku savstarpējām attiecībām. Tādējādi skola no institūcijas, kuras uzdevums ir nodrošināt cilvēku ar dzīvīvi nepieciešamajām zināšanām, prasmēm un kompetencēm, tiks transformēta ideoloģiski centrētā sistēmā, kas mērķtiecīgi veido paklausīgus sabiedrības locekļus, kurus ir viegli kontrolēt un ar kuriem vajadzības gadījumā ir iespējams manipulēt.

Cenzūras klātbūtne izglītības procesā ilgtermiņā pilnīgi izsvītros iespēju attīstīt skolēnos loģisku spriestspēju un kritisko domāšanu, kas vismaz formāli ir viena no izglītības sistēmas prioritātēm. Lai cilvēks spētu patstāvīgi spriest par dažādiem jautājumiem un problēmām un tos izvērtēt kritiski, viņam ir nepieciešamas gan plašas

un daudzveidīgas zināšanas, kas noteiktu parādību ļauj aplūkot no dažādiem skatupunktiem, gan arī viedokļu daudzveidībai labvēlīga vide, kurā cilvēkam nav jābaidās, ka dominējošajiem uzskatiem neatbilstoša skatījuma paušanai var sekot sods:

Tas, ka mēs par kaut ko nerunāsim, tas, ka visu laiku rādīsim, ka nav grūtību...Vai mēs neatgriezīsimies pie padomju laiku ideoloģijas? Jauniešiem nevajadzētu dzīvot ilūzijā, ka apkārt ir tikai labi cilvēki, ka viņam nekad nenodarīs pāri utt."[Latviešu valodas un literatūras skolotāja]

Fakts, ka skolā cenzūras ietekmes dēļ turpmāk netiks runāts par tēmām, kas likuma grozījumu ietvaros tiek uzlūkotas kā skolēnu attīstībai kaitīgas vai riskantas, var izraisīt gluži pretēju efektu gaidītajam. Proti, skolēniem par noklusētajām tēmām, par kuru eksistenci viņi, ļoti iespējams, uzzinās uz ielas vai plašsaziņas līdzekļos, var rasties pastiprināta interese, kā rezultātā viņi var sākt mēģināt iegūt zināšanas šajās jomās pašu spēkiem.Šeit būtiski atcerēties, ka internetā un citos medijos ir pieejams ārkārtīgi plašs un daudzveidīgs informācijas klāsts, un nav iespējams prognozēt, kāda veida priekšstats un cik adekvātas zināšanas, piemēram, par seksualitāti bērni un pusaudži iegūs, balstoties tur atrastajos informācijas avotos. Turklāt bez līdzās esoša kompetenta pieaugušā, kuram iespējams uzdot jautājumus un ar kuru var pārrunāt neskaidrus vai satraucošus aspektus, klātbūtnes:

(..) mēs nevaram nekādu tur aizliegto literatūru sadedzināt un tagad cerēt, ka viņiem vairs nekas nebūs pieejams, tas viss ir atrodams internetā, tu vari aiziet uz bibliotēku un izņemt šo grāmatu, ja tu gribi; tas viss ir tev visapkārt. Un runa ir nevis par to, ko mēs rādīsim vai arī ko mēs nerādīsim, nu, protams, atbilstoši kaut kādam vecumam vispār, bet par to, vai mēs par to vispār runāsim. Nu, jo viena lieta ir tā, ka mēs neizmantojam kaut kādus materiālus, kas traumē to bērnu vai pusaudža psihi, bet tas jau ir bijis arī iepriekš, un tas ir katra skolotāja kompetences pirmā lieta, ka mēs to nedarīsim. Bet ir otra lieta tā, ka ir kaut kādas lietas, kas viņam ir jāzina, tomēr augot. Viņi tās uzzina tā vai tā, bet viņiem ir jāzina, ka par tām var arī runāt, ka tas nav nekāds...Un vienmēr jau tas, kas ir noslēpts, tas arī ir visinteresantākais, teiksim tā.[Angļu valodas skolotāja pamatskolā]

Pētījuma autori uzskata, ka cenzūra skolā var atstāt arī tālejošas negatīvas sekas uz diskusiju kultūru sabiedrībā; ja cilvēkam skolā tiks iemācīts, ka eksistē "pareizais" un "nepareizais" skatījums uz lietām, pastāv liela iespējamība, ka publiskajā telpā tiks ievērojami ierobežota tādu uzskatu, kas neatbilst ideoloģiskajām vadlīnijām, klātbūtne; šāda tendence ir uzskatāma par reālu apdraudējumu demokrātijas pastāvēšanai. Skola nav izolēta, no sabiedrības atrauta institūcija, kurā notiekošais neskar pārējo sabiedrību, nav nekāda pamata pieņemt, ka cilvēks, absolvējot skolu, automātiski atbrīvosies no cenzūras un pašcenzūras atstātās ietekmes. Turklāt ar skolu nav saistīti tikai skolēni paši: skolā strādā skolotāji,

psihologi un sociālie pedagogi, ar skolu lielā mērā ir saistīti dažādu mācību materiālu veidotāji un visdažādākajās jomās jauniešu izglītojošu pasākumu organizatori, un arī visas nupat minētās grupas skars likuma grozījumu radītie ierobežojumi, – ir absolūti neiespējami ieviest cenzūru skolā tā, lai tā neatstātu gan tūlītēju ietekmi, gan ilgtermiņa sekas uz visu sabiedrību.

Secinājumi

Kaut arī informantu attieksme pret tikumības grozījumiem nav vērtējama kā viennozīmīgi negatīva, tomēr vairumā gadījumu viņi atzīst, ka grozījumi rada neizpratni un bailes par skolotāju profesionālās brīvības ierobežošanu. Vērtējot potenciālās izmaiņas izglītības sistēmā, skolotāji veido negatīvas prognozes par sabiedrības tālāko attīstību, ja bērnu un jauniešu izglītošanas procesā ienāks cenzūra, ierobežojot indivīda iespējas iegūt daudzpusīgas zināšanas par dažādiem jautājumiem un problēmām un apgūt kritiskas domāšanas un izvērtēšanas, kā arī diskutēšanas prasmes. Tikai viena no divdesmit trīs informantiem uzskata, ka tikumības grozījumi Izglītības likumā ir nepieciešami.

Lielākā daļa informantu uzskata, ka tikumības grozījumi neveicinās tikumības apguvi jauniešu vidū. Drīzāk tie varētu radīt pretēju efektu, mudinot jauniešus meklēt informāciju par skolā noklusētajām tēmām internetā un citos informācijas resursos, tādējādi jaunieši haotiskā veidā iegūs zināšanas un informāciju, kuras kvalitātei nebūs nekādu garantiju. Ja jaunieši informāciju par tādām tēmām kā seksualitāte, seksuālā identitāte un reproduktīvā veselība iegūs patstāvīgi, bez iespējas uzdot jautājumus vai pārrunāt aspektus, kas ir neskaidri vai satraucoši, ar profesionāli izglītotu pedagogu, tad tas, cik adekvātu priekšstatu par šīm tēmām jaunieši turpmāk gūs, ir pilnīgi neparedzami.

Vairums informantu tikumības grozījumu ieviešanu uzlūko kā draudus savai profesionālajai autonomijai un brīvībai patstāvīgi plānot un organizēt mācību procesu.

Tikumības grozījumi tiek uztverti kā politiskās propagandas un cenzūras instruments, kas lietots ar mērķi veidot likumpaklausīgus, patstāvīgi domāt nespējīgus pilsoņus, ar kuriem būtu iespējams manipulēt.

Informantu stāstītais kā tikumības grozījumu lielāko trūkumu ļauj identificēt vienotas tikumības definīcijas neesamību. Tikumība intervijās tiek skaidrota atšķirīgi, iekļaujot vairākus aspektus. Pirmkārt, tikumību vērtē un saista ar sabiedrības viedokli par Izglītības likuma grozījumiem, kas atklājas publiskajā debatē par tiem. Otrkārt, informantu vidū dominē skatījums uz tikumību kā īpašību kopumu, kas indivīdam ļauj saprasties ar citiem un pieņemt ne tikai savas, bet arī citu vērtības un uzskatus. Treškārt, daļa informantu tikumību definē kā personas subjektīvo izpratni par sabiedrībā valdošajām normām, kas lielā mērā nosaka indivīda rīcību attiecībā ar

citiem cilvēkiem. Ceturtkārt, informanti norāda, ka pēdējā laikā aktuālās diskusijas ietvaros tikumība tiek saistīta ar seksualitāti un dzimumaudzināšanu, tādējādi tikumība tiek reducēta uz tiklību. Vairākos gadījumos informanti paralēli izmanto vairākas atšķirīgas tikumības definēšanas stratēģijas, kas liecina par to, ka šis jēdziens ir kontekstuāls. Vienotas tikumības izpratnes neesamības dēļ tikumības grozījumi kļūst par likumu, kas teorētiski eksistē, bet praksē nav īstenojams.

Skolotāji norāda, ka tikumību cilvēks galvenokārt apgūst ģimenē un skolā. Skolā vairāk tiek runāts par savstarpējo attiecību veidošanu, ētiskas dabas jautājumiem un seksualitāti, savukārt ģimenē galvenokārt tiek mācīta attiecību veidošana un izpratne par materiālām vērtībām. Tā kā nereti ar seksualitāti saistīti jautājumi mājās netiek pārrunāti, ierobežojot skolu darbību seksualitātes un reprodukcijas jautājumu skaidrošanas kontekstā, pastāv risks, ka tiks ierobežotas bērnu un jauniešu iespējas iegūt adekvātas zināšanas par seksualitāti un reprodūktīvajiem procesiem. Būtiski atzīmēt, ka jau šobrīd pētījumi par reprodūktīvo un seksuālo veselību liecina, ka lielai daļai pusaudžu par šiem jautājumiem ir vājas zināšanas. (Putniņa, 2011)

Informantu sacītais liecina, ka tikumības grozījumi un ar tiem saistītā debāte lielākoties nav ietekmējusi skolotāju attiecības nedz ar kolēģiem un vadību, nedz arī ar skolēniem un viņu vecākiem, tikumības grozījumi drīzāk kļuvuši par savstarpēju joku un ironijas objektu.

Izglītotas un iekļaujošas sabiedrības veidošanā izglītības nozares darbinieku iesaistei ir ārkārtīgi liela nozīme, un, radot apdraudējumu skolotāju profesionālajai brīvībai, veicinot cenzūru un pašcenzūru, kā arī sašaurinot mācību stundā pieļaujamo diskusiju tēmu loku, skolotāju iespējas šajā kontekstā sniegt savu ieguldījumu tiks ārkārtīgi ierobežotas.

Literatūras saraksts

Batler, Judith. 2002. "Is Kinship Always Already Heterosexual?" *Differences* 14. - 45.

Bernard, H. Russel. 2011. *Research Methods in Anthropology: Qualitative and Quantitative Approaches*. Rowman & Littlefield Publishing Group, Inc. pp. 156-186.

Putniņa, Aivita. 2011. "Iedzīvotāju reproduktīvā veselība. Pārskats par situāciju Latvijā (2003-2011)". Pieejams: <http://www.scribd.com/doc/76775055/Latvijas-iedzivotaju-reproduktivā-veselība-Pārskats-par-situāciju-2003-2011>

¹ Satori "Jūlija Stepaņenko vēršas pret "netikumīgu" sociālās reklāmas plakātu" http://www.satori.lv/raksts/10033/Julija_Stepanenko_versas_pret_netikumigu_socialas_reklamas_plakatu

² Izglītības likums: 10.¹ pants. Izglītība un tikumība <http://likumi.lv/doc.php?id=50759>

³ Latvijas Sabiedriskie mediji

"Saeima vienojas neaizliegt materiālus, kas var negatīvi ietekmēt tikumisko audzināšanu" <http://www.lsm.lv/lv/raksts/latvija/zinas/saeima-vienojas-neaizliegt-materialus-kas-var-negativi-ietekmet-tikumisko-audzinasanu.a126708/>

⁴ Jūlijas Stepaņenko vēstule Saeimai <https://necenzurai.files.wordpress.com/2015/03/screenshot-2015-03-25-at-13-29-56.png>

⁵ Kas jauns "Vēl nav zināms, cik daudz tikumu un vērtību tiks iekļauts topošajās tikumības vadlīnijās" <http://www.kasjauns.lv/lv/zinas/211472/vel-nav-zinams-cik-daudz-tikumu-un-vertibu-tiks-ieklauts-toposajas-tikumibas-vadlinijas>

⁶ Delfi "Cīņa par tikumību: bērni jāaudzina atbilstoši Satversmes vērtībām, mācību materiālus necenzēs" <http://www.delfi.lv/news/national/politics/cina-par-tikumibu-berni-jaaudzina-atbilstosi-satversmes-vertibam-macibu-materialus-necenzes.d?id=45878099>

⁷ Delfi "Jūlija Stepaņenko: Par 'tikumību' un grozījumiem Izglītības likumā" <http://www.delfi.lv/news/comment/comment/julija-stepanenko-par-tikumibu-un-grozijumiem-izglitibas-likuma.d?id=45819461>; arī Asociācija *Ģimene* "Aktuāla diskusija – tikumības vadlīnijas"

<http://asociacijagimene.lv/aktuala-diskusija-tikumibas-vadlinijas/>